

KS. ARKADIUSZ DOMASZK SDB
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID 0000-0002-7118-3102

PRZESTĘPSTWA W OBSZARZE DÓBR MATERIALNYCH W ZNOWELIZOWANEJ KSIĘDZE VI KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 R.

Treść: Wstęp. – 1. Przestępstwa w obrębie ofiar za sakramenty i intencji mszalnych. – 1.1. Symonia. – 1.2. Domaganie się wyższych ofiar. – 1.3. Intencje mszalne. – 2. Łapownictwo. – 3. Profanacja dóbr sakralnych. – 4. Naruszenie wolności w pełnieniu czynności administracyjnych. – 5. Sprzeniewierzenie dóbr kościelnych i alienacja. – 6. Różne przestępstwa i nadużycia w administrowaniu dobrami kościelnymi. – 6.1. Nieposłuszeństwo. – 6.2. – Fałszowanie dokumentów. – 6.3. Nadużycie władzy, urzędu, zadania. – 6.4. Złamanie zakazów dla duchownych i zakonników. – Zakończenie.

Wstęp

Dobra administracja dobrami doczesnymi Kościoła uwzględnia ich specyficzny charakter. Dobra materialne służą nade wszystko realizacji celów kościelnych. Każdy, kto prawnie administruje tego typu dobrami jest ich szafarzem. To oznacza, że powinien troszczyć się o sprawy majątkowe oraz podejmować wszelkie konieczne lub potrzebne czynności administracyjne – jak dobry ojciec rodziny, wiedząc że są to dobra kościelne, a nie jego prywatne. Osoby pełniące funkcje władzy, zarządcy dóbr kościelnych, piastujące niektóre urzędy lub zadania kościelne są zobowiązane do przestrzegania prawa kanonicznego i podlegają obowiązkowi rozliczania się z pełnionych

funkcji. Ewangeliczne zdanie: „zdam sprawę z twego zarządu” (Łk 16,2) nie dotyczy jedynie odległej eschatologicznej perspektywy. Jeśli zaistnieją nieprawidłowości, nadużycia, a niekiedy wręcz przestępstwa kanoniczne w zakresie administracji dobrami doczesnymi, wówczas należy zastosować normy prawa karnego.

W opracowaniu zostaną omówione te sytuacje, które są przestępstwami w obrębie prawa kanonicznego a dotyczą dóbr materialnych¹. Niektóre z nich były obecne w Kodeksie prawa kanonicznego, od czasu promulgacji w 1983 r.² Nowelizacja Księgi VI Kodeksu dokonana w 2021 r. potwierdziła część już wcześniej obowiązujących rozwiązań prawa karnego. W opracowaniu zostaną przybliżone także te zmiany w obrębie kodeksowej Księgi VI, które poszerzyły zakres czynów deliktowych, a dotyczą administracji dobrami doczesnymi. Kolejność podjętych rozważań po części będzie nawiązywać do układu systematyki kodeksowej w Księdze V Kodeksu. Odpowiednio będą omówione przestępstwa w relacji do nabywania dóbr, ich administracji i alienacji. Chodzi zatem o takie czyny jak: symonia; nadużycia w zakresie ofiar wiernych i intencji mszalnych; łapownictwo; profanacja; ograniczenie wolności w zarządzaniu; sprzeniewierzenie dóbr i nielegalna alienacja; nieposłuszeństwo; fałszowanie dokumentów; nadużycie władzy, urzędu lub zadania; złamanie niektórych zakazów wiążących duchownych i zakonników.

¹ Autor opracowania skupia się na odniesieniu przestępstw kanonicznych do kontekstu dóbr doczesnych Kościoła, tym samym pomija historyczny zarys poszczególnych przestępstw oraz inne aspekty czynności karalnych.

² Por. P. KALETA, *Kanoniczne sankcje karne za przestępstwa majątkowe*, Prawo Kanoniczne 58(2015), nr 3, s. 117-135. O odpowiedzialności zarządców dóbr materialnych w szerszym kontekście, niż tylko prawo karne (jak akty nieważne, niegodziwe; odpowiedzialność cywilna i dyscyplinarna), por. TENŻE, *Odpowiedzialność za czynności nieważnie podjęte przez zarządców według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców*, red. M. Sitarz, t. 1, Lublin 2014, s. 247-261.

1. Przestępstwa w obrębie ofiar za sakramenty i intencji mszalnych

Kościół może nabywać dobra doczesne każdym sprawiedliwym sposobem, który wynika z prawa naturalnego lub pozytywnego³. Niektóre ze sposobów nabywania istnieją w Kościele jako zwyczajowe, od dawien dawna. Jednym z nich jest składanie przez wiernych ofiar, z racji sprawowania sakramentów i sakramentaliów.

Zasadniczo chodzi o dobrowolne ofiary, co może zostać uregulowane decyzją zebrania biskupów. „Jeżeli prawo nie stanowi inaczej, do zebrania biskupów prowincji należy: [...] 2° określenie ofiar składanych z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów³⁴. Rozstrzygnięcie w tej materii podejmują biskupi zebrani w ramach synodu prowincjalnego, albo podczas zwykłego zebrania biskupów prowincji pod przewodnictwem metropolity, jak również w ramach ustaleń Konferencji Episkopatu.

Okazją do składania ofiar jest sprawowanie sakramentów lub sakramentaliów. Tradycyjnie tego typu ofiary nazywano *iura stolae* (prawa stół), ponieważ duchowny, sprawując te czynności sakralne używa stołu⁵. Zasadniczo, są to dobrowolne ofiary, więc duchowny nie może żądać opłat. Chyba że zgodnie z kan. 1264 n.2 istnieje formalna decyzja, podjęta przez określone grono biskupów. Należy podkreślić, że sprawowanie sakramentów i sakramentaliów nie może zależeć od zamożności wiernych. A dobra duchowe Kościoła mają służyć wszystkim katolikom, więc nie można różnicować osób przy udzielaniu sakramentów i sakramentaliów. Żaden katolik, nawet

³ Por. *Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. Promulgatus*. Tekst pol.: Uchwała nr 22/390/2021 Konferencji Episkopatu Polski z dnia 18 listopada 2021 r. w sprawie przyjęcia zaktualizowanego polskiego tłumaczenia Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. (*KodeksPrawaKanonicznego_2021_12_15_pl.pdf* – Dysk Google), [dostęp 10.05.2022], dalej KPK 1983, kan. 1259.

⁴ Tamże, kan. 1264 n.2.

⁵ Por. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, wyd. 3, Opole 1958, s. 551-552.

najbardziej ubogi wierny, nie może być pozbawiony uświęcających posług kościelnych⁶.

Konferencja Episkopatu Polski w 2015 r. podtrzymała tradycyjne podejście do tego zagadnienia, tzn. akcentując wymiar daru po stronie wiernych oraz to, że sprawowanie sakramentów i sakramentaliów nie może być uzależnione od złożenia ofiary: „dlatego też nie należy ustalać stawek i cenników”⁷.

Ponadto w związku z zagadnieniem ofiar składanych przez wiernych, w połączeniu z sakramentami i sakramentaliami, należy przypomnieć następujące normy kanonicznego prawa powszechnego:

- „Oprócz ofiar określonych przez właściwą władzę, szafarz nie może domagać się niczego za udzielanie sakramentów, troszcząc się zawsze, by potrzebujący nie byli pozbawieni pomocy sakramentów z powodu ubóstwa”⁸;
- „Co do ofiar składanych z okazji pogrzebu, należy stosować się do przepisów kan. 1264, z tym jednak zastrzeżeniem, aby na pogrzebach nie było żadnego faworyzowania osób oraz aby ubodzy nie byli pozbawieni należnego pogrzebu”⁹;
- „Wstęp do kościoła podczas sprawowania świętych czynności powinien być wolny i bezpłatny”¹⁰.

1.1. Symonia

W związku ze sprawowaniem liturgii mogą zaistnieć różnego rodzaju nadużycia. W tym nieuprawnione żądanie duszpasterza lub innej osoby odnośnie składania ofiar za sprawowane sakramenty i sakramentalia; domaganie się opłat narzucanych (ustalanych bezprawnie) przez samego duchownego, nawet za samo wejście do kościoła – w trakcie czynności liturgicznych.

⁶ Por. A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016, s. 121.

⁷ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, 25 sierpnia 2015, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/04/INSTRUKCJA_dobra_doczesne.pdf [dostęp 20.05.2019], nr 2.5.

⁸ KPK 1983; kan. 848.

⁹ Tamże, kan. 1181.

¹⁰ Tamże, kan. 1221.

Tradycyjnym terminem, który wyraża jedno z nadużyć, w związku ze sprawowaniem czynności świętych lub ich przyjmowaniem, zwłaszcza sakramentów, jest symonia lub świętokupstwo¹¹. Istotą symonii – w szerszym znaczeniu – jest działanie, które polega na umowie kupna jakiegoś dobra duchowego za ustaloną cenę lub rzecz materialną. Przestępstwo kanoniczne symonii dotyczy kupczenia sakramentami, gdy przedmiotem umowy jest udzielenie sakramentu w zamian za rzecz doczesną¹². Strony umowy zawierają umowę, wyraźną lub milczącą, ale wyrażoną zewnętrznie, tj. między szafarzem a przyjmującym dany sakrament. Na mocy porozumienia, dobro (duchowe) sakramentu jest przekazywane (szafarz) oraz otrzymywane przez wiernego (przyjmujący sakrament) w zamian za wartość materialną. Norma na temat omawianego przestępstwa, poprzednio i aktualnie zawiera się w kan. 1380; obecnie ustawodawca stanowi:

„Kto, stosując symonię, sprawuje lub przyjmuje sakrament, powinien być ukarany interdyktem lub suspensą, lub karami, o których mowa w kan. 1336 § 2-4”¹³.

Należy zauważyć, że nie ma symonii, jeżeli sprawowanie sakramentów łączy się z przyjęciem ofiar, na podstawie godziwego tytułu (zwyczaju) aprobowanego przez władzę kościelną, np. składanie ofiar w związku z Mszą św. Nie można też mówić o przestępstwie symonii, kiedy duszpasterz lub inna uprawniona osoba przyjmuje ofiary w związku z decyzją podjętą przez zebranie biskupów, na mocy kan. 1264 n. 2. Prawo karne, zgodnie z kan. 18 KPK, wymaga ścisłej interpretacji, więc przestępstwo symonii nie obejmuje sakramentaliów. Choć kupczenie nimi na pewno jest grzechem ciężkim.

Umowa symonii między stronami, z tytułem obciążającym, nakłada obowiązek udzielenia sakramentu w zamian za określoną rzecz

¹¹ Por. A.G. MIZIŃSKI, *Symonia*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 18, red. S. Wilk, Lublin 2013, kol. 1315-1316.

¹² Por. J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne część szczególna*, Warszawa 2003, s. 108-110; F. LEMPA, *Sankcje w Kościele. Część szczegółowa*, w: W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 4, Lublin 1987, s. 251-252.

¹³ KPK 1983, kan. 1380.

materialną, najczęściej pieniądze, ale mogą to być także inne korzyści materialne, jak rzeczy ruchome lub np. wykupiona wycieczka, a nawet czyn niemoralny (gratyfikacja seksualna). Czynność przestępna ma miejsce, gdy faktycznie dochodzi do sprawowania/udzielenia danego sakramentu, czyli umowa zostanie wykonana. Szafarz musi kierować się winą umyślną, świadomie i dobrowolnie umawia się i następnie sprawuje sakrament. Tym samym sprzeciwia się prawu Bożemu, dopuszcza się grzechu ciężkiego oraz znieważa dobro duchowe sakramentu. Taka sama wina jest po stronie osoby przyjmującej sakrament, tej, która przekazała korzyści materialne.

Sankcja karna obejmuje szafarza, ale również osobę przyjmującą sakrament; nie dotyczy jednak osoby trzeciej – gdyby przyjęła sakrament nie wiedząc o umowie pomiędzy szafarzem a „zamawiającym”¹⁴. Ustawodawca w Kodeksie prawa kanonicznego po promulgacji w 1983 r. ustanowił obligatoryjną i określoną karę interdyktu lub suspensy dla sprawcy przestępstwa (zależnie od stanu osoby w Kościele). Po ostatniej nowelizacji VI Księgi Kodeksu, główne elementy omawianego przestępstwa: czego dotyczy symonia i osoby sprawcy (szafarz, przyjmujący sakrament) pozostały bez zmian. Należy natomiast zauważyć rozszerzenie zastosowania możliwych sankcji. Przestępca powinien być ukarany interdyktem lub suspensą, po uprzednim zastosowaniu przynajmniej jednego upomnienia kanonicznego¹⁵; albo należy wymierzyć kary ekspiacyjne (nakazy, zakazy, pozbawienia).

¹⁴ Por. T.J. GREEN, *Book VI Sanctions in the Church*, w: *New Commentary of The Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000, s. 1588.

¹⁵ „§ 1. Cenzury nie można ważnie wymierzyć bez wcześniejszego jednego przynajmniej upomnienia, by sprawca odstąpił od upor, i bez dania mu odpowiedniego czasu na poprawę. § 2. Należy uważać, że od upor, odstąpił sprawca, który rzeczywiście wyraził żal z powodu popełnienia przestępstwa, a ponadto odpowiednio naprawił zło i szkodę lub przynajmniej poważnie przyrzekł to uczynić”, KPK 1983, kan. 1347; por. B.F. PIGHIN, *Il Nuovo sistema penale della Chiesa*, Venezia 2021, s. 389.

1.2. Domaganie się wyższych ofiar

Nadużycie władzy lub zadania może przybierać różne formy, co m.in. zawierało się w kan. 1389, przed nowelizacją Księgi VI Kodeksu. Po zmianach kanonicznego prawa karnego należy wskazać na te nadużycia, które dotyczą niewłaściwego sprawowania urzędu lub zadania kościelnego oraz posiadają kontekst materialny. W tym kontekście należy przywołać aktualny kan. 1377:

„Kto przy sprawowaniu urzędu lub zadania domaga się ofiary wyższej niż ustalona albo kwot dodatkowych, albo czegoś dla własnej korzyści, powinien być ukarany odpowiednią grzywną lub innymi karami, nie wyłączając pozbawienia urzędu, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody”¹⁶.

Chodzi o domaganie się ofiar wyższych niż jest to prawnie ustalone. Inną formą przestępstwa jest żądanie kwot dodatkowych, czegoś więcej – ponad ustalone stawki, których sprawujący urząd lub zadanie może oczekiwać i co jest sformułowane w decyzjach podmiotów władnych, by stanowić stawki lub opłaty. Mogą to być opłaty na rzecz Kurii Rzymskiej, ustalenia konferencji biskupów, albo np. taksy diecezjalne. Jeszcze inną formą przestępstwa będzie żądanie ofiar lub kwot, nie ze względu na dobro wspólne społeczności, czy konieczne koszty związane z pełnionym zadaniem lub urzędem. Motywacją dla sprawcy przestępstwa, tj. pełniącego urząd lub zadanie kościelne, który wychodzi z inicjatywą i domaga się opłat lub ofiar, jest własna korzyść, jakieś jego tylko indywidualne cele.

Opłaty lub ofiary mogą być formalnie ustalone. Przywołać trzeba treść kan. 1264 Kodeksu z 1983 r. Druga część tej normy – jak wyżej już to wspomniano – stanowi, że dobrowolne składanie ofiar może zostać uregulowane decyzją zebrania biskupów. „Jeżeli prawo nie stanowi inaczej, do zebrania biskupów prowincji należy: [...]

¹⁶ KPK, kan. 1377 § 2. W łacińskiej wersji tegoż kan. występuje słowo ofiara: *stips*; „Qui in officio vel munere exercendo stipem [...]”. Jest to to samo wyrażenie, które występuje w kontekście ofiar mszalnych. Por. „Stips-stipis 1) dar, datek, składka [...], 4) jałmużna [...], 6) ofiara za Mszę św.”, J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 900.

2° określenie ofiar składanych z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów¹⁷. A pierwsza część tegoż kan. wskazuje na opłaty (taksy), w kontekście kościelnej władzy rządzenia: „Jeżeli prawo nie stanowi inaczej, do zebrania biskupów prowincji należy: 1° określenie opłat za akty wykonawczej władzy dobrowolnej lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej; wymagają one zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską; [...]”¹⁸. Pobieranie opłat lub ofiar, ustalonych co do wysokości, nie stanowi przestępstwa. Wykraczanie przez sprawcę poza unormowania prawne będzie wypełniać znamiona czynu przestępczego.

Następnie wskazać należy, że ten, kto popełnia przestępstwo powinien aktualnie pełnić określone zadania kościelne lub sprawuje konkretny urząd kościelny. Przykładem jest choćby administrator dóbr kościelnych. Może to być osoba bezpośrednio kierująca kościelną osobą prawną: „Zarząd dóbr kościelnych należy do tego, kto bezpośrednio kieruje osobą, do której dobra należą, chyba że co innego postanawiają prawo partykularne, statut albo zwyczaj zgodny z prawem, [...]”¹⁹. Prawo kanoniczne w nielicznych przypadkach wprost wskazuje na zadanie będące jednocześnie urzędem kościelnym w połączeniu z dobrami doczesnymi, jak ekonom diecezjalny, któremu biskup diecezjalny może dodatkowo zlecić funkcje administracyjne w podległych biskupowi strukturach kościelnych²⁰.

Sprawca przestępstwa kieruje się winą umyślną. Świadomie i celowo wywiera presję na inne osoby, by te złożyły wyższą ofiarę lub kwoty wyższe, niż ustanowione przez przepisy prawne. Powaga czynu łączy się też z tym, że sprawujący urząd (zadanie) choćby potencjalnie może zablokować słuszne oczekiwanie (prośbę wiernego), jeśli nie zostanie przekazana wymagana opłata lub ofiara²¹. Niezależnie czy przekaże te nadmiarowe ofiary lub kwoty na rzeczywiste cele instytucji

¹⁷ KPK 1983, kan. 1264 n.2.

¹⁸ Tamże, kan. 1264 n.1.

¹⁹ Tamże, kan. 1279 § 1.

²⁰ Por. tamże, kan. 494, 1278.

²¹ Por. B.F. PIGHIN, *Il Nuovo sistema penale della Chiesa*, dz. cyt., s. 367.

i struktur kościelnych, czy zatrzyma je i obróci na własną korzyść. Oprócz pieniędzy mogą to być inne dobra: „Kto przy sprawowaniu urzędu lub zadania domaga się [...] albo czegoś dla własnej korzyści [...]”; więc mogą to być podarunki albo nawet niebezpośrednio rzeczy materialne, jak pozyskanie stanowiska pracy dla kogoś z grona jego krewnych²².

Obowiązkowa sankcja powinna być odpowiednio sprawiedliwa. Sędzia kościelny może zastosować kary materialne, jak grzywna. Albo nałożyć inne kary, takie jak pozbawienie urzędu, oraz zobowiązać do naprawienia szkody, dokonanej czynem przestępnym.

1.3. Intencje mszalne

Innym przestępstwem w obrębie sprawowania sakramentów, a jednocześnie w połączeniu z dobrami materialnymi, są wykroczenia związane z intencjami mszalnymi. Zagadnienie ofiar mszalnych jest unormowane w IV Księdze Kodeksu z 1983 r., w kan. 945-958. Podstawową regulacją jest to, że zgodnie z uznanym zwyczajem Kościoła, każdy kapłan, który celebrytuje lub koncelebrytuje Mszę św. może przyjąć złożoną ofiarę, aby odprawił liturgię eucharystyczną zgodnie z określoną intencją²³. Istnieje obszerna literatura tego przedmiotu. W tym miejscu należy jedynie wymienić potencjalne naruszenia dyscypliny kościelnej w obrębie stypendiów mszalnych²⁴. To jest nielegalne działania nastawione na osiągnięcie zysku z ofiar mszalnych, wbrew przepisom prawa kanonicznego. Należą do nich²⁵:

- manipulacje, które wbrew myśli płynącej z kan. 947 rodzą skojarzenia z transakcjami i handlem, jak gromadzenie wysokich stypendiów celem późniejszego ich odstąpienia innym,

²² Por. tamże.

²³ Por. KPK 1983, kan. 945 § 1.

²⁴ W opracowaniu uwaga jest skupiona na przestępstwach związanych z kontekstem materialnym; odrębnym zagadnieniem są naruszenia prawa kanonicznego w przestrzeni sprawowania Mszy św., jak sprawowanie drugiej lub trzeciej Mszy tego samego dnia wbrew zasadom określonym w kan. 905 KPK.

²⁵ Por. F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 257-259; J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne część szczególna*, dz. cyt., s. 119-121.

po obniżeniu przekazanych dalej kwot pieniężnych za intencje mszalne; zbieranie stypendiów zagranicznych z zamiarem ich rozprowadzania na korzystnych warunkach, w relacji do waluty krajowej; gromadzenie stypendiów dla innych (duchownych) w celu uzyskania od nich określonej części ze złożonych ofiar; zachęcanie wiernych do zamawiania Mszy św. w liczbie znacznie przewyższającej możliwości ich odprawienia (w ciągu dnia i w całym roku kalendarzowym), jak na to pozwala dostępność kapłana oraz założenie, że zasadniczo celebryje on jedną Mszę w ciągu dnia (kan. 905 § 1, kan. 953);

- łączenie intencji mszalnych związanych z poszczególnymi stypendiami, wbrew przepisowi kan. 948; tj. wbrew zasadzie, że każda intencja (Msza św.) powinna być odprawiona oddzielnie; uprawnionym wyjątkiem jest odprawianie tzw. Mszy zbiorowych (wielointencyjnych)²⁶;
- ustalanie nieodpowiedniej, tj. niewielkiej liczby Mszy św. w wypadku przyjęcia znacznej sumy pieniężnej przeznaczonej na stypendia mszalne (kan. 950);
- zatrzymanie ofiar pochodzących z binacji lub trynacji, wbrew przepisowi kan. 951 § 1, tj. gdy kapłan zatrzymuje dla siebie intencje z drugiej lub trzeciej Mszy odprawionej tego samego dnia (poza dniem Bożego Narodzenia), które to środki winien przekazać na cele określone przez ordynariusza²⁷;

²⁶ Na temat tzw. Mszy zbiorowej, por. CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Decretum Mos iugiter*, 22 lutego 1991, AAS 83 (1991), s. 443-446; tekst polski: „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 12 (1991), 4, s. 30-31; A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, dz. cyt., s. 127-128. Sprawowanie Mszy zbiorowej także wiąże się z ograniczeniami. Nadużyciem jest odprawianie tego rodzaju Mszy częściej niż dwa razy w tygodniu; zatrzymanie przez kapłana kwoty większej od średniej intencji mszalnej; wprowadzenie wiernych w błąd, gdyby składali ofiary myśląc, iż będą to odrębnie sprawowane Msze a nie jedna wspólna.

²⁷ Kwestię, czy decyzję o wskazaniu celów dla środków z binacji lub trynacji podejmuje ordynariusz miejsca czy ordynariusz personalny, rozstrzygnęła Papieška Komisja Interpretacji Kodeksu, w dniu 20 lutego 1987 r., będąca interpretacją autentyczną, por. PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Responsiones ad proposita dubia II*, 20 lutego 1987, AAS 79 (1987),

- nieuzasadnione podwyższenie wynagrodzenia z tzw. tytułu zewnętrznego (np. dojazdu do miejsca sprawowania liturgii, czynszu, śpiewu, zakupu świec, hostii, wina itp.) w wypadku ofiar z binacji (trynacji), zamiast przekazania pieniędzy na cele wskazane przez ordynariusza (kan. 951 § 1);
- przyjmowanie zakazanych ofiar za udział w koncelebrze, gdy jest ona sprawowana jako druga Msza św. w danym dniu przez tego samego kapłana, tj. wbrew kan. 951 § 2;
- domaganie się od ofiarodawcy znacznie wyższych stypendiów mszalnych, aniżeli określa to prawo partykularne lub miejscowe zwyczaje (kan. 952 § 1 i 2);
- pomniejszanie stypendiów mszalnych przekazanych do odprawienia innym bez uzyskania pewności, że nadwyżka w stosunku do obowiązujących w diecezji stawek została dana ze względu na osobę (przyjmującego stypendium), tj. wbrew kan. 955 § 1;
- brak dokumentowania przyjmowanych i przekazywanych dalej intencji mszalnych, tzw. księga intencji mszalnych (kan. 955 § 3-4, kan. 958 § 1-2);
- nieodprowadzanie do własnych ordynariuszy nadmiaru intencji nieodprawionych w ciągu roku (kan. 956).

Norma prawa karnego stanowi: „Kto bezprawnie czerpie zysk z ofiar mszalnych, powinien być ukarany cenzurą lub karami, o których mowa w kan. 1336 § 2-4”²⁸.

Podmiotami tych przestępnych działań mogą być duchowni, zakonnicy i osoby świeckie, tj. wszyscy którzy mają udział w zbieraniu lub dysponowaniu stypendiami mszalnymi. Do zaistnienia przestępstwa konieczna jest wina umyślna.

Porównanie obecnego kanonu z poprzednim zapisem sprzed nowelizacji Księgi VI Kodeksu wskazuje na dwie zmiany. Pierwsza dotyczy numeracji, aktualnie jest to kan. 1383, poprzednio 1385.

s. 1132; A. DOMASZK, *Zarządzanie dobrami doczesnymi parafii*, Warszawa 2020, s. 167-168.

²⁸ KPK 1983, kan. 1383.

Druga zmiana dotyczy sankcji. Osoby czerpiące zysk z niezgodnych z prawem działań w obszarze intencji mszalnych powinny być ukarane cenzurą lub inną sprawiedliwą karą, odpowiednio do nadużycia lub poziomu powstałego zgorszenia. Po nowelizacji, pozostał obligatoryjny charakter kary; również powinna to być cenzura, której zastosowanie wymaga uprzedniego upomnienia kanonicznego (kan. 1347 §1). Ten, kto wymierza karę może też fakultatywnie zastosować kary ekspiacyjne: zgodnie z zapisem kan. 1336 § 2-4, co jest zmianą i doprecyzowaniem rodzaju kary. W ten sposób ustawodawca kościelny chroni świętość sakramentu Eucharystii i godziwość tego, co dotyczy intencji mszalnych, penalizując nieuczciwość w relacji do stypendiów mszalnych.

2. Łapownictwo

Zarządca dobrami kościelnymi w ich administracji bezwzględnie powinien kierować się uczciwością²⁹. Naruszeniem dla praworządnej administracji jest przyjmowanie korzyści materialnych w zamian za bezprawne dokonanie aktu lub czynności albo ich zaniechanie przez osobę pełniącą w Kościele urząd lub zadanie. Chodzi o przestępstwo łapownictwa lub inaczej przekupstwa³⁰. Po nowelizacji odnośna norma stanowi aktualnie:

„Kto cokolwiek daruje lub obiecuje, aby osoba, wypełniająca w Kościele urząd lub zadanie, bezprawnie coś uczyniła lub czegoś zaniechała, powinien być ukarany sprawiedliwą karą, zgodnie z przepisem kan. 1336 § 2-4; również ten, kto te dary lub obietnice

²⁹ „Wszyscy, tak duchowni, jak świeccy, którzy na podstawie tytułu prawnego mają udział w zarządzie dobrami kościelnymi, obowiązani są wykonywać swoje funkcje w imieniu Kościoła, zgodnie z przepisami prawa”, tamże, kan. 1282; „Wszyscy zarządzcy mają wypełniać swoje zadanie ze starannością dobrego gospodarza”, tamże, kan. 1284 § 1.

³⁰ Por. J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne część szczególna*, dz. cyt., s. 122-123; F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 259-260. Odpowiednią nazwą przestępstwa jest także termin „korupcja”, por. B.F. PIGHIN, *Il Nuovo sistema penale della Chiesa*, dz. cyt., s. 363; por. także S. MOJEK, *Korupcja*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 9, red. A. Szostek, B. Migut i inni, Lublin 2002, kol. 906-907.

przyjmuje, powinien być ukarany stosownie do ciężkości przestępstwa, nie wyłączając pozbawienia urzędu, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody³¹.

W omawianym przestępstwie występuje czynna i bierna postać łapownictwa. Ta pierwsza polega na przekazaniu lub przyrzeczeniu jakiejś korzyści osobie wykonującej określone funkcje w Kościele. W porównaniu do wersji normy sprzed nowelizacji wskazano, że osoba korumpowana pełni urząd lub zadanie (poprzednio w kan. 1386: tylko zadanie). Celem przekazanej lub choćby obiecanej korzyści (łapówki), jest nakłonienie tego, kto pełni urząd lub zadanie do podjęcia nielegalnego aktu lub zaniechania aktu legalnego („bezprawnie coś uczyniła lub czegoś zaniechała”). Bierną postać przestępstwa tworzy takie działanie osoby, które polega na bezprawnym przyjęciu przez wykonującego zadanie kościelne lub sprawującego urząd, tj. proponowanej korzyści lub nawet tylko akceptacji obietnicy, w zamian za dokonanie nielegalnego aktu.

Zaoferowana korzyść najczęściej posiada wymierny materialny charakter, jak pieniądze, korzystna umowa kredytu, pożyczki lub zlecenia, ale również bywa to konkretna rzecz, np. samochód, biżuteria, opłacona wycieczka zagraniczna. Niewykluczona jest także korzyść moralna lub niemajątkowa, jak godność kościelna (kanonik, prałat) czy obietnica objęcia innego, bardziej docenianego lub intratnego urzędu kościelnego.

Do zaistnienia przestępstwa nie jest istotne, czy sprawca czynu osiągnął cel swojego działania czy nie (przestępstwo usiłowane), tj. czy nastąpiło wydanie np. nielegalnego aktu albo zaniechanie tej czynności; czy korzyść majątkowa była przekazana przed lub po wydaniu aktu albo że nie wydano przyrzeczonego dobra. Istotne jest to, że strony umowy zaakceptowały jej warunki: przyrzeczenie zobowiązujące i przyjęcie tego oświadczenia/deklaracji. Jest ponadto obojętne, czy propozycja udzielenia korzyści pochodzi od tego, który

³¹ KPK 1983, kan. 1377 § 1. Z zakresu kodeksowego prawa procesowego wskazać należy na kan. 1456 KPK 1983, którego treść zabrania sędziemu i pracownikom trybunału przyjmować podarunków; zob. tamże, kan. 1488-1489.

przekazuje korzyść lub ją obiecuje, czy też od osoby pełniącej urząd lub zadanie kościelne.

Przykładami potencjalnych działań, które mogą być bezprawne w obszarze norm Księgi V KPK, w związku z omawianym przestępstwem, to decyzje administracyjne, takie jak zgoda na czynności większego albo nadzwyczajnego zarządu (kan. 1277, 1281 § 1); zgoda na alienację dóbr kościelnych (kan. 1291); niepobieranie należności i dochodów z dóbr kościelnych (kan. 1284 § 2 n. 4) i inne formy naruszenia prawa kanonicznego.

Dla zaistnienia przestępstwa, w jego czynnej i biernej postaci, konieczna jest wina umyślna, czyli świadomy i wewnętrznie wolny zamiar. Czy to jako udzielenie korzyści (uczynienie obietnicy) osobie pełniącej urząd lub zadanie w Kościele w zamian za akt, który stanowi naruszenie prawa; czy to świadomy i wolny zamiar wykonania tego nielegalnego aktu za przyjętą lub tylko przyobiecaną korzyść.

Chroniąc dobra materialne, ale też urzędy i zadania kościelne przed nadużyciami wynikającymi z chciwości ludzkiej, przed sprzeniewierzeniem się przyjętej misji i zadań oraz naruszeniem dyscypliny kościelnej i szkodom duchowym, sędzia kościelny powinien zastosować sprawiedliwą karę. Wcześniej kara była obligatoryjna nieokreślona, tj. sprawca przestępstwa zarówno w jednej, jak i w drugiej postaci miał być ukarany sprawiedliwą karą. Po nowelizacji Księgi VI zasadniczo ogólna sankcja karna jest ta sama, tj. obligatoryjna sprawiedliwa kara. Dalsze zróżnicowanie dotyczy osoby, w znaczeniu czynnym lub biernym przestępstwa. Wobec tego, kto daje lub proponuje korzyść sprawiedliwa sankcja powinna być dobrana z grupy kar ekspiacyjnych (kan. 1336 § 2-4). Podmiot bierny przestępstwa ma być ukarany, stosownie (proporcjonalnie) do ciężkości przestępstwa, nie wyłączając pozbawienia urzędu, jak i z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody, wynikłej z bezprawnego działania.

3. Profanacja dóbr sakralnych

Zakres tematyki dóbr doczesnych w Kościele łączy się z różnymi podziałami. Oddziela się np. dobra ruchome od nieruchomych, ale również występuje kategoria rzeczy świętych (*res sacre*). Są to rzeczy

zasadniczo przeznaczone do kultu Bożego. Ich odróżnienie od innych dóbr w prawie kanonicznym, jak i zarazem kategoryzacja dokonuje się poprzez liturgiczny akt: dedykacji lub błogosławieństwa, od dokonania którego nabierają wymiaru sakralnego³². Czynność liturgiczna wyłącza określone dobra z użytku świeckiego i czyni je miejscami oraz przedmiotami świętymi. Miejscami i rzeczami świętymi (w ich kanonicznym rozumieniu) są: kościoły, kaplice, cmentarze, ołtarze, krzyże, obrazy i figury święte, szaty liturgiczne, naczynia liturgiczne czy relikwie itd. Sakralny charakter takich dóbr ogranicza w prawie kanonicznym niektóre uprawnienia właścicieli tychże dóbr³³. Nie można ich używać do celów świeckich albo niewłaściwych lub inaczej niestosownych, ze względu na przeznaczenie dóbr do kultu Bożego³⁴. Ograniczenia dotyczą również możliwości alienowania.

Niezgodne z prawem korzystanie z dóbr sakralnych może przybrać postać profanacji, co jest normowane kanonicznym prawem karnym³⁵. Przed nowelizacją o przestępstwie profanacji *res sacre* stanowił kan. 1376, po zmianie treści Księgi VI jest to odpowiednio kan. 1369, którego treść brzmi:

³² „Rzeczy święte, które przez poświęcenie lub błogosławieństwo zostały przeznaczone do kultu Bożego, należy otaczać czcią i nie wolno używać ich do celów świeckich lub niewłaściwych, nawet gdyby stanowiły własność prywatną”, tamże, kan. 1171. Por. M. SAJ, *Błogosławić, poświęcać czy konsekrować?*, Homo Dei 1 (298) 2011, s. 11-23; TENŻE, *Czy każdy przedmiot kultu można pobłogosławić?*, Homo Dei 2 (303) 2012, s. 126-129; TENŻE, *Poświęcenie i błogosławienie miejsc świętych*, Prawo Kanoniczne 55 (2012), nr 2, s. 89-104.

³³ Por. A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, dz. cyt., s. 84.

³⁴ Wyjątkowo i okazjonalnie np. miejsca święte mogą posłużyć odmiennym działaniom, ale nie przeciwstawiającym się świętości miejsca, jakimi są koncerty muzyki poważnej; na ten temat Kongregacja Kultu Bożego wydała 5 listopada 1987 r. instrukcję *O koncertach w kościele*, por. Notitiae 24 (1988), s. 33-39. Utrata cechy sakralności na skutek zniszczenia lub decyzji władzy kościelnej, por. KPK 1983, kan. 1212.

³⁵ Por. T. ZADYKOWICZ, *Profanacja 1. Aspekt moralny*, w: Encyklopedia Katolicka, t. 16, red. S. Wilk, Lublin 2012, kol. 441; S. DUBIEL, *Profanacja 2. Aspekt prawny*, w: tamże, kol. 441-442.

„Kto profanuje rzecz świętą, ruchomą czy nieruchomą, powinien być ukarany sprawiedliwą karą”³⁶.

Po nowelizacji przestępstwo zostało przeniesione z tytułu drugiego do pierwszego, tj. poświęconego deliktom przeciwko wierze i jedności Kościoła, więc nastąpiła zmiana kontekstu. Profanacja rzeczy świętych jest czynem przeciwnym wierze³⁷. Aktem profanacji, w łączności z treścią kan. 1171, jest posłużenie się rzeczą świętą do świeckiego lub niewłaściwego celu³⁸. Nadmienić należy, że przedmiotem profanacji zasadniczo są rzeczy święte przynależne do dóbr kościelnych (związanych z publicznymi kościelnymi osobami prawnymi), ale jest też możliwe, że rzeczy tego rodzaju są własnością kościelnych osób prawnych prywatnych i świeckich. Przykładem wykorzystania rzeczy świętej do celu świeckiego lub niewłaściwego byłoby przeznaczenie miejsca świętego (jak kościoła, kaplicy) na cele magazynowe lub restaurację; wykorzystanie kielichów mszalnych lub innych naczyń liturgicznych do zwykłego posiłku; przechowywania w puszcze (cyborium) czegokolwiek innego niż konsekrowane hostie; zakładanie szat liturgicznych na cele jakiegoś świeckiego wydarzenia itd. Akt profanacji może dotyczyć rzeczy świętej zarówno przynależnej do grupy dóbr nieruchomych (kościół, kaplica), jak i ruchomych (np. krzyż, kielich mszalny, monstrancja).

Sprawcą przestępstwa może być każdy katolik („kto profanuje”). Istotne jest, że podmiot czynny przestępstwa kieruje się winą umyślną, czyli świadomie i dobrowolnie kieruje się złym zamiarem, ukierunkowanym na popełnienie profanacji.

Ustawodawca określił sankcję karną, jako obligatoryjną nieokreśloną. Przestępca ma być ukarany sprawiedliwą karą, tj. stosownie

³⁶ KPK 1983, kan. 1369.

³⁷ Por. B.F. PIGHIN, *Il Nuovo sistema penale della Chiesa*, dz. cyt., s. 324.

³⁸ W odniesieniu do miejsc świętych: „Miejsca święte zostają zbezczeszczone przez dokonanie w nich czynności wysoce obelżywych, połączonych ze zgorszeniem wiernych, co – zdaniem ordynariusza miejsca – jest tak poważne i przeciwne świętości miejsca, iż nie godzi się w nich sprawować kultu, dopóki zniewaga nie zostanie naprawiona przez obrzęd pokutny, zgodnie z przepisami ksiąg liturgicznych”, KPK 1983, kan. 1211; por. tamże 1210.

do wielkości popełnionego przestępstwa. Rodzaj kary po nowelizacji Księgi VI nie zmienił się. Sędzia biorąc pod uwagę okoliczności może dobrać karę, także z ekspiacyjnych a nawet poprawczych. Dodać trzeba, że analogiczne przestępstwo występuje w prawie państwowym³⁹.

Norma kanonicznego prawa karnego sprzeciwia się niegodziwym formom traktowania i używania rzeczy świętych. Gdyż czyny profanacji stanowią zniewagę względem Boga, ale też oznaczają brak szacunku dla decyzji władzy kościelnej, która przeznaczyła *res sacre* do określonego i wyłącznego kultu Bożego, a również naruszają wrazliwość i uczucia religijne wiernych.

4. Naruszenie wolności w pełnieniu czynności administracyjnych

Administracja dobrami doczesnymi wymaga koniecznej wolności. Przestępstwem jest utrudnianie swobodnego wypełniania zadań Kościoła, co jest także obszernym zakresem problematyki wolności religijnej Kościoła w relacji do prawa państwowego. Upřednio materię naruszenia wolności regulował kan. 1375 Kodeksu. Po nowelizacji Księgi VI jest to kan. 1372, który jest następująco sformułowany: „Powinni być ukarani, zgodnie z przepisami kan. 1336 § 2-4:

1° ci, którzy naruszają wolność wypełniania posługi lub władzy kościelnej albo zgodnego z prawem korzystania z dóbr sakralnych lub kościelnych, albo zastraszają tego, kto wykonał akt władzy lub posługę kościelną;

2° ci, którzy naruszają wolność wyboru albo zastraszają wyborcę lub wybranego”.

W dużej mierze jest to kontynuacja poprzedniego zapisu kan. 1375. Obecna norma prawa karnego, po pierwsze, wskazuje na naruszanie

³⁹ „Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, Dz. U. z 1997, Nr 88, poz. 553, art. 196.

wolności w wypełnianiu posługi lub władzy kościelnej, jako ograniczenia lub nawet udaremniania wykonania tej władzy. Akty władzy obejmują zakres ustawodawczy, wykonawczy i sędowniczy. Ograniczenie wolności nie musi być absolutne, jak np. uwięzienie czy deportacja urzędnika kościelnego (lub sprawującego oznaczone działanie kościelne). Naruszenia prawa mogą dotyczyć również spraw związanych z administracją dobrami materialnymi. Sprzeczne z prawem naruszenie wolności może zatem polegać na: przeszkadzaniu w stanowieniu aktów prawnych ogólnych lub szczegółowych, dekretów, rozporządzeń, instrukcji, ale też w przeprowadzaniu wyborów kościelnych, obsadzaniu urzędów w Kościele. Inną formą ograniczenia wolności będzie bezpośrednie lub pośrednie wpływanie na wykonywanie lub niewykonanie aktów, norm i przepisów prawnych. Choćby w zakresie zarządu, aby ekonom nie przeprowadzał nakazanych zbiórek, nie odprowadzał podatków, nie sporządzał rozliczeń i preliminarzy budżetowych itd.

Po drugie, norma kodeksowa wskazuje na to, że ograniczenie wolności dotyczyć może dóbr sakralnych i kościelnych. Chodzi o przeszkadzanie w zgodnym z prawem kościelnym korzystaniu z tychże dóbr sakralnych i kościelnych. Działanie wbrew prawu będzie jakimkolwiek działaniem, dzięki któremu będzie ograniczone lub nawet niemożliwe używanie dóbr sakralnych⁴⁰ zgodnie z ich przeznaczeniem, tj. głównie liturgicznym. Jak swobodny dostęp do miejsc świętych lub paramentów liturgicznych. Z tradycyjnych form tej grupy przestępstw względem dóbr sakralnych i kościelnych wymieniało: świętokradztwo (kradzież rzeczy świętych); uzurpację rzeczy świętych (przywłaszczenie ich sobie bez tytułu prawnego); zatrzymanie (przejęcie rzeczy świętych, także po uzurpatorze w drodze kupna lub spadku); kradzież (przywłaszczenie dóbr kościelnych materialnych lub niematerialnych, ruchomych lub nieruchomych); uzurpację dóbr kościelnych, ale innych niż sakralne lub ich przejęcie (np. samowolna dzierżawa); kradzież owoców lub dochodów czerpanych z majątku

⁴⁰ Por. KPK 1983, kan. 1171.

kościelnego (np. zebranych ofiar lub stypendiów mszalnych); zniszczenie dóbr sakralnych lub kościelnych⁴¹.

Dla przypomnienia należy dodać, że pojęcie dóbr kościelnych odnosi się do tych zasobów, które są w posiadaniu kościelnych publicznych osób prawnych⁴². Dobra sakralne przeważnie też są we władaniu publicznych osób prawnych w Kościele. Jednakże osoby prawne prywatne (jak stowarzyszenia kościelne) czy również osoby fizyczne także mogą być pełnoprawnymi właścicielami dóbr sakralnych (w tym miejsc świętych). Jeśli osoba korzysta legalnie z uprawnień właścicielskich – z posiadanych dóbr sakralnych i kościelnych – to przestępca narusza normę według kan. 1372: bez względu na to, kto jest tym prawowitym właścicielem. Zauważyć jednak trzeba, że nie nastąpi naruszenie prawa, gdy osoba inna niż właściciel, korzysta z dóbr kościelnych i sakralnych na podstawie tytułu prawnego; jak przykładowo umowy o dzierżawę, najem, czy służebności gruntowej.

Po trzecie, konieczna wolność w zarządzaniu dobrami kościelnymi nie jest do pogodzenia z różnymi formami wywierania nacisku lub presji. Stąd przestępczym działaniem (według kan. 1372) będzie zastraszanie tego, kto wykonał akt władzy lub posługę kościelną. Zastraszanie to wywieranie nacisku, który jest niesprawiedliwym przymusem moralnym. Przestępca wobec osoby wykonującej akt władzy lub posługi kościelnej wypowiada groźbę, ewentualnie wyraża lub czyni to w innej formie niż słownej (pisma, gesty, komunikacja elektroniczna). W tymże zastraszaniu – osoba, jako czynny podmiot przestępstwa grozi bardzo wielkim złem, np. śmiercią, ciężkim okaleczeniem, zniesławieniem, upublicznieniem kompromitujących danych, utratą znacznego majątku lub konkretnych dóbr. Działanie jest skierowane na tego, kto wykonuje akt władzy lub posługi kościelnej. Celem jest wzbudzenie ciężkiej bojaźni. Tak, aby pod jej wpływem osoby wykonujące swoje funkcje kościelne podjęły działanie sprzeczne z prawem kanonicznym albo zaniechały działania

⁴¹ Por. J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne część szczególna*, dz. cyt., s. 86-89; LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 243-244.

⁴² Por. KPK 1983, kan. 1257 § 1.

zgodnego z prawem. Różne mogą być praktyczne formy wywierania nacisku, np. wypowiedzi słowne w bezpośredniej rozmowie lub spotkaniu, dręczenie listami albo anonimami, groźby, szantaż, także z wykorzystaniem współczesnych środków komunikacji (fora internetowe, profile osób na mediach społecznościowych).

Po czwarte, przestępcze działanie może naruszyć wolność działania wyborców lub mieć na celu zastraszenie, czy to wyborców, czy wybranego. Kanoniczne wybory są regulowane w kan. 164-179 KPK, a szczególna forma znana jako postulacja w kan. 180-183 KPK. Obecna norma kan. 1372 lepiej ujmuje cały kontekst przeprowadzania wyborów, tj. że ewentualne działania przestępcze na różny sposób mogą zakłócić należytą wolność tej czynności.

Wywieranie nacisku w tejże normie dotyczy ściśle wyborów kanonicznych. Formami naruszenia wolności wyborów, wyborców lub wybranego, były, ale też mogą wystąpić współcześnie, takie jak: interwencja władzy świeckiej narzucającej swego kandydata; wymuszanie rezygnacji z kandydowania; wmieszanie się albo nadzór osób trzecich (nieuprawnionych) w przebieg wyborów; wymuszanie np. składania deklaracji przez kandydatów lub wybranych; przekupstwo wyborców; narzucanie porządku zebrania wyborczego; nieuprawnione przejęcie funkcji skrutatorów lub przewodniczącego zebrania; żądanie od kandydata, aby ten uzyskał czyjąś zgodę na przyjęcie wyboru itd.⁴³ W zastraszaniu wyborców i wybranego mogą wystąpić różne formy nacisku czy szantażu. W niektórych strukturach kościelnych dokonuje się wyborów osób do pełnienia zadań lub funkcji administracyjnych, np. w stowarzyszeniach i fundacjach. Zatem ta forma przestępstwa ujęta w kan. 1372 również jest w relacji do treści Księgi V Kodeksu, tj. do dóbr doczesnych Kościoła.

Można się zastanowić, czy do zaistnienia przestępstwa (naruszenia wolności wypełniania posługi lub władzy kościelnej) jest konieczne, aby oddziaływanie sprawcy było skuteczne?; to jest, że ograniczana

⁴³ Por. KPK 1983, kan. 170. 172; R. SOBAŃSKI, *Komentarz do kan. 170*, w: J. Krukowski, R. Sobański, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Tom 1. Księga I. Normy ogólne, Poznań 2003, s. 259-260.

wolność lub zastraszanie osoby pełniącej władzę lub zadania kościelne wywoła efekt⁴⁴. Przykładowo, kiedy pełniący urząd odstąpił od realizacji określonego aktu władzy, jak w sytuacji gdyby uznał faktyczny akt alienacji za czynność zwykłego zarządu i jako taką ją zaaprobował. Osoba zastraszana w poczuciu odpowiedzialności za dobra kościelne może przecież nie ulec wywieranej na nią presji i nie postąpić według oczekiwań sprawcy przestępstwa. Jednakże sprawca, który narusza wolność albo zastrasza osobę pełniącą posługę lub funkcję władzy kościelnej, powinien być ukarany, niezależnie od efektu końcowego swoich działań.

Ten zatem, kto dopuszcza się przestępstwa powinien być ukarany, zgodnie z przepisami kan. 1336 § 2-4: 1°, więc sankcjami ekspiatywnymi. Wcześniej sankcja była nieokreślona, obecnie jest wskazana, tak jak wyżej. Należy jednak wykazać, że sprawca kieruje się winą umyślną, świadomie i dobrowolnie narusza wolność określonych osób, zastrasza je lub wpływa na wolność wyborów kościelnych.

5. Sprzeniewierzenie dóbr kościelnych i alienacja

Jedną z grup czynności administracyjnych jest alienacja, co również jest przedmiotem zainteresowania prawa karnego. Prawo kanoniczne stanowi szereg norm dotyczących alienacji, skupionych zwłaszcza w tytule trzecim Księgi V Kodeksu z 1983. Brakuje jednoznacznej legalnej definicji tego zagadnienia w prawie kanonicznym, co nasuwa trudności interpretacyjne. Jednakże m.in. z systematyki kodeksowej wynika odróżnienie alienacji od czynności administracyjnych, czy to większego znaczenia, czy nadzwyczajnych. Ale różnice względem innych czynności administracyjnych wynikają przede wszystkim z tego, na ile podejmowane czynności zarządu – jako działania alienacyjne – naruszają dobra patrymonialne kościelnej osoby prawnej.

W tradycyjnym ujęciu, przez alienację w prawie kanonicznym rozumiano przede wszystkim przeniesienie prawa własności. Czynność alienacji może też oznaczać przeniesienie jakiegokolwiek prawa majątkowego, przez co znacząco pogorszy się stan majątkowy kościelnej

⁴⁴ Por. F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 244.

osoby prawnej, tzn. w sytuacji, gdy narusza się jednocześnie tzw. patrymonium tejże osoby⁴⁵. W literaturze używa się pojęcia alienacji w znaczeniu ścisłym i szerszym. Wąsko rozumiane pojęcie obejmuje głównie przeniesienie prawa własności z jednej kościelnej osoby prawnej na inną osobę kościelną albo niekościelną, prawną lub fizyczną (sprzedaż, zamiana, darowizna). W znaczeniu szerszym chodzi także o przeniesienie jakiegoś prawa rzeczowego na inną osobę, głównie poprzez umowę cywilnoprawną, które w istotny sposób wpływa obciążająco na patrymonium kościelnej osoby prawnej. W konsekwencji sytuacja majątkowa tej osoby i jej patrymonium ulega lub może ulec pogorszeniu, np. na skutek: dzierżawy, zastawu, hipoteki, pożyczki itp.

Nielegalna alienacja była traktowana jako przestępstwo. Uprzednio norma kodeksowa stanowiła: „Kto alienuje dobra kościelne bez przepisane go prawem zezwolenia, powinien być ukarany sprawiedliwą karą”⁴⁶.

Po nowelizacji Księgi VI nastąpiła nie tylko zmiana numeracji (z kan. 1377 na kan. 1376), ale też sama norma została znacząco rozbudowana. Aktualnie ustawodawca stanowi:

„§ 1. Karami, o których mowa w kan. 1336 § 2-4, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody, powinien być ukarany:

1° ten, kto sprzeniewierza dobra kościelne lub utrudnia osiągnięcie z nich korzyści;

2° ten, kto alienuje dobra kościelne lub dokonuje na nich czynności zarządu bez wymaganych konsultacji, zgody lub zezwolenia, albo

⁴⁵ Por. W. WÓJCIK, *Dobra doczesne Kościoła*, w: W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 4, Lublin 1987, s. 86; M. LÓPEZ ALARCÓN, *Księga V Dobra doczesne Kościoła*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 969; A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, dz. cyt., s. 247-249; V. PALESTRO, *La disciplina canonica in materia di alienazioni e di locazioni (can. 1291-1298)*, w: *I beni temporali della Chiesa*, Studi Giuridici 50, Città del Vaticano 1999, s. 141-162; M. TOMKIEWICZ, *Obrót majątkiem Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce*, Olsztyn 2013, s. 15-60.

⁴⁶ KPK 1983, kan. 1377, w brzmieniu i numeracji kan. przed reformą Księgi VI z 2021 r.

bez spełnienia innego wymogu przepisanego prawem do ważności lub godziwości.

§ 2. Sprawiedliwą karą, nie wyłączając pozbawienia urzędu, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody, powinien być ukarany:

1° ten, kto w sposób ciężko przez siebie zawiniony nieumyślnie popełnia przestępstwo, o którym mowa w § 1, 2°;

2° ten, kto okazał się winny innego rażącego zaniedbania w zarządzaniu majątkiem kościelnym⁴⁷.

Najpierw wyjaśnienia wymaga słowo: sprzeniewierzenie, w odniesieniu do dóbr kościelnych, tj. należących do publicznych osób prawnych. Takie działające osoby dotyczy najczęściej dóbr lub mienia, ale także obowiązków, które łączą się z konkretnym człowiekiem. W słownikowym znaczeniu słowo oznacza: „sprzeniewierzyć — sprzeniewierzać «przywłaszczyć powierzone sobie cudze pieniądze, cudze mienie»; sprzeniewierzyć się — sprzeniewierzać się «dopuszczać się zdrady, odstępstwa»⁴⁸. W łacińskiej wersji znowelizowanego prawa karnego w kan. 1376 jest użyte słowo: *subtrahit*, co wskazuje na odłączenie, odjęcie, zabranie czegoś⁴⁹.

Ten, kto sprzeniewierza dobra kościelne, tzn. zabiera te dobra, przywłaszcza je sobie. Nie mając żadnego prawnego tytułu czyni je swoimi. Czy to w odniesieniu do konkretnych rzeczy: ruchomych lub nieruchomych, czy np. wprost chodzi o pieniądze. Sprzeniewierzenie się może łączyć się z pełnionym urzędem lub zadaniem kościelnym albo jest niezależne od miejsca i stanu osoby w Kościele. Przestępstwa tego może dokonać np. administrator dóbr kościelnych (ekonom kościelny; proboszcz, który nie odprowadza do kurii diecezjalnej pełnej kwoty ze zbiorów kościelnych), ale także osoba związana z Kościołem, która przejmuje np. pieniądze zebrane na tacę lub do skarbon (jak kościelny, organista, ministrant).

⁴⁷ Tamże, kan. 1376.

⁴⁸ Słownik Języka Polskiego, *Sprzeniewierzenie*, sprzeniewierzenie – definicja, synonimy, przykłady użycia (pwn.pl), [dostęp 10.05.2022].

⁴⁹ *Subtraho -traxi, tractum*, „[...] 3) odłączyć, odjąć, zabrać [...]”, w: J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, dz. cyt., s. 913.

Inną odmianą naruszenia prawa będzie utrudnianie osiągnięcia korzyści, które płyną z dóbr kościelnych. Jak nieuprawnione stawianie przeszkód w przeprowadzeniu zbiórki kościelnej; przeszkadzanie w pobieraniu należnych opłat; w ściąganiu umownych opłat dzierżawnych lub związanych z najmem rzeczy kościelnej.

Kolejną postacią przestępstwa jest to, co normuje aktualnie drugi punkt pierwszego paragrafu kan. 1376. W normie jest przywołane działanie alienujące („kto alienuje dobra kościelne”)⁵⁰. Również po dokonanej nowelizacji Kodeksu przestępstwem będzie takie nadużycie w zarządzie dobrami doczesnymi należącymi do publicznych kościelnych osób prawnych (znaczenie pojęcia dóbr kościelnych, zob. kan. 1357 §1), które zostało dokonane bez wymaganych prawem kanonicznym konsultacji, zgody lub zezwolenia, czy w kontekście ważności, czy godziwości czynności prawnej. Ustawodawca kościelny rozszerzył problematykę karną. Do wcześniej występującego przestępstwa nielegalnej alienacji dołączył czynności administracji, właściwie bez rozróżnienia ich stopni (zwyczajny zarząd, większego znaczenia, nadzwyczajna administracja⁵¹).

W normie obowiązującej do grudnia 2021 r. przestępstwem była alienacja, co w połączeniu z założeniem prawa karnego, które wymaga się ścisłej interpretacji⁵², chodziło o alienację *sensu stricto* (zmiana tytułu własności)⁵³. Po zmianie Księgi VI Kodeksu widać odejście od wąsko rozumianej alienacji. Zatem także te akty prawne, które powodują pogorszenie sytuacji ekonomicznej kościelnej osoby prawnej, poprzez ich związek z patrymonium kościelnym⁵⁴, więc alienacja *sensu lato* również została uznana za przestępstwo *kanoniczne*⁵⁵. Co więcej, również inne akty administracyjne dokonane bez

⁵⁰ Por. KPK 1983, kan. 1291-1294.

⁵¹ Por. tamże, kan. 1277; A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, dz. cyt., s. 162-163. 192-197.

⁵² Por. KPK 1983, kan. 18.

⁵³ Por. L. ŚWITO, *Alienacja majątku kościelnego w diecezjach rzymsko katolickich w Polsce*, Olsztyn 2010, s. 145-146.

⁵⁴ KPK 1983, kan. 1295.

⁵⁵ Por. B.F. PIGHIN, *Il Nuovo sistema penale della Chiesa*, dz. cyt., s. 362.

uzyskania wymaganej „konsultacji, zgody lub zezwolenia, albo bez spełnienia innego wymogu przepisanego prawem do ważności lub godziwości” są penalizowane. Nie sposób w tym opracowaniu omówić szczegółowe wytyczne i normy, zawarte w Księdze V Kodeksu, które są związane z koniecznymi zgodami lub zezwoleniami władzy kościelnej jak również konsultacjami⁵⁶. Należy jednak stwierdzić, że nowe prawo karne rozszerza zakres przedmiotowy naruszeń w zakresie administracji dobrami doczesnymi Kościoła. Niezależnie czy są to dobra ruchome, czy nieruchome.

Sprawca przestępstwa podlega sankcji karnej. W poprzednim zapisie kodeksowym widniał zapis, że osoba alienująca dobra powinna być ukarana sprawiedliwą karą. Sędzia miał wymierzyć sprawiedliwą karę, ze względu na niepodporządkowanie się przepisom kościelnym oraz pogorszenie położenia Kościoła odnośnie stanu posiadania⁵⁷. Przestępstwo zaistniało niezależnie od tego, czy nowym podmiotem własności będzie osoba prawna czy fizyczna, kościelna czy świecka; ale czyn przestępczy popełnia ten, kto alienuje, a nie ten, kto nabywa dobra alienowane⁵⁸.

Po nowelizacji zastosowanie koniecznej kary („powinien być ukarany”), wobec wszystkich wyżej omówionych form ujętych w kan. 1376 § 1, zostało skonkretyzowane. Przede wszystkim są to kary ekspijacyjne (kan. 1336 § 2-4), jako nakazy, zakazy i pozbawienia. Ponadto sprawca przestępstwa ma być zobowiązany do naprawienia szkody. Niezależnie, czy jest to sprzeniewierzenie dóbr kościelnych, utrudnianie osiągania korzyści z tychże dóbr, alienacja, albo takie czynności zarządu, które zostały dokonane „bez wymaganych konsultacji, zgody lub zezwolenia, albo bez spełnienia innego wymogu przepisanego prawem do ważności lub godziwości”⁵⁹. Poziom szkody materialnej,

⁵⁶ Por. opracowania podręcznikowe nt. dóbr majątkowych Kościoła: A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, dz. cyt.; P. KALETA, *Kościelne prawo majątkowe*, Lublin 2014. Wymagana zgoda, zob. np. KPK 1983, kan. 1291 §1. kan. 638 §3. kan. 59 §2.

⁵⁷ Por. F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 246-247.

⁵⁸ Por. J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne część szczegółowa*, dz. cyt., s. 92.

⁵⁹ KPK 1983, kan. 1376 § 1 2°.

więc wysokość naprawienia szkody będzie różna, zależnie od rodzaju czynności prawnej, czy wartości np. alienowanego dobra. Przy karnym procedowaniu należy w porozumieniu z publiczną osobą prawną i zapewne ekspertami ustalić wysokość poniesionej szkody. W przypadku obecnego pierwszego paragrafu kan. 1376 należy rozstrząsać, czy sprawca działał z winą umyślną, więc czy jego działanie było w pełni świadome i dobrowolne, dokonane wbrew przepisom prawa kanonicznego. Jak w sytuacji, gdyby np. biskup diecezjalny rozmyślnie nie wystąpił do Stolicy Apostolskiej o zgodę na alienację dóbr, których wartość przekracza górną sumę, określoną przez Konferencję Episkopatu⁶⁰.

Wcześniej nie podlegało sankcji karnej takie postępowanie alienujące, w którym nie zachowano należytej staranności lub zabrakło elementów wymaganych np. do godziwości działania⁶¹. Aktualnie, brak winy umyślnej nie zwalnia sprawcy od odpowiedzialności karnej. Również wina nieumyślna oraz rażące zaniedbania w zarządzie dobrami kościelnymi skutkują odpowiedzialnością karną. Na co wskazuje drugi paragraf kan. 1376.

W tym wypadku sprawca nielegalnej alienacji albo takiego działania administracyjnego, które zostało dokonane bez wymaganych konsultacji, zgody lub zezwolenia, albo bez spełnienia innego wymogu przepisane prawem kanonicznym (do ważności lub godziwości), powinien być ukarany sprawiedliwą karą. Sędzia wymierzając sankcję powinien zobowiązać sprawcę do naprawienia zaistniałej szkody, jak również może karnie pozbawić go urzędu kościelnego⁶².

Należy najpierw zauważyć, że wina nieumyślna (*culpa*), to brak należytej staranności⁶³. Ale karane jest takie działanie sprawcy, który

⁶⁰ Por. tamże, kan. 1292 §2.

⁶¹ Por. L. ŚWITO, *Alienacja majątku kościelnego...*, dz. cyt., s. 146.

⁶² Por. KPK 1983, kan. 196. Ponadto w przedmiocie skargi kanonicznej można wystąpić przeciw temu, kto aktem nielegalnym spowodował szkodę lub krzywdę, por. tamże, kan. 128, kan. 1491, kan. 1729 § 1; można też wystąpić o przywrócenie do stanu poprzedniego, por. tamże, kan. 1445 § 1 n. 1.

⁶³ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 116-120.

działa na skutek niestaranności ciężko przez niego zawinionej⁶⁴. Od każdego człowieka można wymagać takiej staranności, jaką wszyscy stosują w swoim działaniu, biorąc pod uwagę okoliczności czasu i miejsca. Przynależność do określonych grup osób, także z racji przyjętych urzędów i funkcji często domaga się większej staranności. Również administracja dobrami kościelnymi wymaga odpowiednio większej uwagi i dokładności, by czynności zarządu były dokonywane zgodnie z wymaganiami prawa kanonicznego; dodać należy, że także zgodnie z przepisami prawa państwowego. Zarządzanie dobrami kościelnymi wymaga przewidywania konsekwencji działania osoby (zarządca, administrator), aby zapobiec bezprawnym skutkom podjętych decyzji lub zaniechania koniecznego postępowania. Ciężko zawiniona wina nieumyślna to następnie brak znajomości przepisów prawnych, które osoba powinna była znać i miała możliwość dotarcia do nich (zapoznania się z obowiązującym prawem)⁶⁵. W innej sytuacji osoba wie o obowiązującym prawie, ale nie zna rozciągłości jego obowiązywania albo części szczegółowych norm; ciężko zawiniona wina nieumyślna łączyć się będzie z brakiem sprawdzenia przepisów, choć taka możliwość weryfikacji wiedzy istniała. Brak należytej staranności może też dotyczyć faktów, więc sprawdzenia stanu faktycznego. Zanedbania w tym zakresie, zatem także sprawdzenia, czy została wydana zgoda odpowiedniej władzy kościelnej, np. na działania alienacyjne, może wpłynąć na nieważność samej czynności. Jak również będzie naruszeniem prawa karnego, zgodnie z drugim paragrafem kan. 1376. Nowelizacja prawa karnego pozwala postawić zarzuty szerszej grupie osób, niż tylko temu, kto dokonuje np. alienacji. Na ważność działania alienującego wpływa zgoda czy także opinia różnych osób. W sytuacji alienacji dóbr diecezjalnych, biskup diecezjalny

⁶⁴ „§ 2. Nikt nie może być ukarany, jeżeli dokonane przez niego zewnętrzne naruszenie ustawy lub nakazu nie jest ciężko poczytalne na skutek winy umyślnej lub nieumyślnej. § 3. Kara ustanowiona ustawą lub nakazem wiąże tego, kto rozmyślnie naruszył ustawę lub nakaz; kto zaś uczynił to wskutek niedochowania należytej staranności, nie jest karany, chyba że ustawa lub nakaz zastrzega inaczej”, KPK 1983, kan. 1321.

⁶⁵ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele część ogólna*, dz. cyt., s. 118-119.

ma obowiązek uzyskania zgody Rady do spraw ekonomicznych oraz Kolegium Konsultorów⁶⁶. Brak należytej staranności członków tych gremiów może skutkować ich odpowiedzialnością karną, a nie tylko sankcją dla biskupa, gdyby naruszył on przepisy prawne⁶⁷.

W numerze drugim paragrafu drugiego kan. 1376 ustawodawca wprowadził kolejną kategorię czynów przestępczych. Sędzia kościelny powinien zastosować sprawiedliwą karę, zobowiązać sprawcę do naprawienia zaistniałej szkody, jak również może karnie pozbawić osobę urzędu kościelnego. Przyczyną jest rażące zaniedbanie (*gravi-ter neglegens*⁶⁸), co normuje treść kan. 1376: „[...] ten, kto okazał się winny innego rażącego zaniedbania w zarządzaniu majątkiem kościelnym”. Nie chodzi tu o błąd osoby w jej działaniu, ignorancję, ani też o nieuwagę. Sprawca wyraźnie zaniedbuje swoje obowiązki, więc można dopatrzeć się w jego postępowaniu aspektu winy, choć bez bezpośredniego zamiaru przekroczenia prawa. Nie chodzi w tej sytuacji o sprzeniewierzenie, alienację czy inne aspekty zarządu, wyżej omówione. Zaniedbanie jest brakiem dbałości o dobra kościelne, które zostały powierzone zarządcy; na skutek zaniedbania zaistnieje zły stan tychże dóbr⁶⁹. Osoba niedbała poprzez swoją aktywność lub jej brak przyczynia się do złego stanu rzeczy (dóbr kościelnych), za które odpowiada. Nie chodzi jedynie o drobne zaniedbania, lecz ustawodawca wskazuje na ich stopień, jako rażące. Każdy, nawet postronny

⁶⁶ Por. KPK 1983, kan. 1292 §2.

⁶⁷ Przed ostatnią nowelizacją prawa karnego wątek odpowiedzialności karnej różnych osób, innych niż sam alienujący, por. L. ŚWITO, *Alienacja majątku kościelnego...*, dz. cyt., s. 147-148. Rozważyć także można zagadnienie współuczestnictwa w czynie przestępczym, por. KPK 1983, kan. 1329.

⁶⁸ „Neglegens -ntis niedbały, lekceważący, nieuważny, opieszwały, niestaranny, rozrzutny”, w: J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, dz. cyt., s. 653.

⁶⁹ *Słownik języka polskiego PWN*, „zaniedbanie «brak dbałości o coś; też: zły stan kogoś lub czegoś będący wynikiem braku dbałości»; zaniedbać — zaniedbywać «nie wypełnić swoich obowiązków lub przestać się kimś lub czymś zajmować»; zaniedbany «będący w złym stanie z powodu zaniedbania»”, w: zaniedbanie – definicja, synonimy, przykłady użycia (pwn.pl), [dostęp 10.05.2022].

obserwator może być negatywnie poruszony stopniem zaniedbania, tj. braku troski o rzeczy materialne (tak ruchome, jak nieruchome). Na przykład, gdy zarządca od lat nie remontuje dachu kościoła lub plebanii, co powoduje coraz gorszy stan tychże dóbr, a przy tym nie może się tłumaczyć brakiem koniecznych środków materialnych na remont lub gdy nie istnieją inne obiektywne przeszkody jak prawne, aby dokonać naprawy.

6. Różne przestępstwa i nadużycia w administrowaniu dobrami kościelnymi

6.1. Nieposłuszeństwo

Związek z zarządzaniem dobrami doczesnymi i prawem karnym można następnie zauważyć w kontekście nieposłuszeństwa. W zakresie dyscypliny chodzi o takie działanie lub zaniechanie działania, które jest sprzeczne z konkretnym poleceniem kompetentnego przełożonego kościelnego. Przykładowo, gdyby podczas wizytacji kano-nicznej lub po niej (protokół powizytacyjny) biskup diecezjalny albo inny uprawniony ordynariusz miejsca polecił dokonanie określonych działań administracyjnych (np. remontu dachu kościoła), a proboszcz świadomie i dobrowolnie nie wykonuje nałożonych na niego poleceń.

Kwestię nieposłuszeństwa wobec Stolicy Apostolskiej, swego ordynariusza lub właściwego przełożonego normuje kan. 1371, w pierwszym paragrafie. „Kto okazuje nieposłuszeństwo Stolicy Apostolskiej, ordynariuszowi lub przełożonemu, którzy zgodnie z prawem coś nakazują lub czegoś zakazują, i po upomnieniu trwa w nieposłuszeństwie, stosownie do wagi przypadku powinien być ukarany cenzurą lub pozbawieniem urzędu lub innymi karami, o których mowa w kan. 1336 § 2-4”⁷⁰.

Do zaistnienia naruszenia prawa konieczne jest trwanie w uporze. Czyn nieposłuszeństwa ma miejsce tylko po uprzednim napomnieniu albo równoznacznym z nim ponowieniu przez kompetentnego

⁷⁰ KPK 1983, kan. 1371 § 1.

ordynariusza lub przełożonego⁷¹ prawnego zakazu czy nakazu oraz uprzednim wyczerpaniu środków pasterskiej troski (napomnienie braterskie, upomnienie, nagana)⁷². Nie będzie nieposłuszeństwem odniesienie się do przełożonego, który wydał nakaz lub zakaz, z prośbą o zmianę lub odwołanie tych decyzji, a także rekurs do wyższego przełożonego⁷³.

Kompetentny przełożony ma obowiązek dbać o dyscyplinę kościelną. Jego decyzje powinny też mieć na uwadze dobro Kościoła, także w aspekcie dóbr materialnych. Ignorowanie poleceń lub zakazów może spowodować szkodę materialną w obrębie dóbr kościelnych, ale także odpowiedzialność w kontekście prawa państwowego, wobec osób trzecich, np. odszkodowania dla osób fizycznych albo prawnych.

Do zaistnienia przestępstwa konieczny jest świadomy i dobrowolny zamiar niewypełnienia nakazu lub zakazu właściwego ordynariusza lub przełożonego, jako sprzeciwienie się legalnej władzy kościelnej, pomimo kanonicznego upomnienia (przynajmniej jednego, w kontekście cenzury). W tej sytuacji sędzia kościelny jest obowiązany do wymierzenia sprawiedliwej i obligatoryjnej kary. Po nowelizacji jest wskazana sankcja, tj. osobę nieposłuszną należy ukarać cenzurą lub pozbawieniem urzędu lub innymi karami, o których mowa w kan. 1336 § 2-4, czyli karami ekspiacyjnymi.

⁷¹ Znowelizowana norma wskazuje na przełożonego. Rodzi się wątpliwość, czy jest nim każdy przełożony instytutu życia konsekrowanego albo stowarzyszenia życia apostołskiego. W tych instytutach i stowarzyszeniach (kan. 134 § 1), gdzie wyższy przełożony jest ordynariuszem wątpliwości nie ma, więc może zastosować normę prawa karnego. W innych przypadkach raczej należy wskazać na powiązanie z kan. 1319 §1 KPK 1983: „W takiej mierze, w jakiej może ktoś mocą władzy rządzenia wydawać w zakresie zewnętrznym nakazy, zgodnie z przepisami kan. 48-58, może również zagrozić w nakazie karami oznaczonymi, z wyjątkiem ekspiacyjnych wiążących na stałe”; por. B.F. PIGHIN, *Il Nuovo sistema penale della Chiesa*, dz. cyt., s. 334.

⁷² Por. KPK 1983, kan. 1341; F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 237-238; J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne część szczególna*, dz. cyt., s. 74-79.

⁷³ Por. KPK 1983, por. kan. 1734 i kan. 1737.

6.2. Fałszowanie dokumentów

Administracja dobrami doczesnymi musi opierać się na prawdzie. Wszelkie działania oparte na fałszu zniekształcają tę administrację, powodują szkody i wypaczają obraz samego Kościoła. Każdy dokument związany z prowadzeniem zarządu dobrami materialnymi także musi odzwierciedlać prawdziwy stan rzeczy. Prawo kanoniczne opiera się na prawdzie i ją chroni. Czynności fałszowania dokumentów tymczasem podważają społeczne zaufanie, które jest konieczne dla dobra wspólnego. W tym kontekście należy wskazać, że znowelizowana Księga VI, tak jak i poprzednia wersja norm kodeksowych uwzględnia przestępstwo fałszowania dokumentów (został zachowany ten sam nr kanonu – 1391)⁷⁴.

Obecna norma stanowi:

„Karami, o których mowa w kan. 1336 § 2-4, stosownie do ciężkości przestępstwa, powinien być ukarany:

1° ten, kto sporządza fałszywy publiczny dokument kościelny lub prawdziwy zmienia, niszczy, ukrywa, lub posługuje się fałszywym lub zmienionym;

2° ten, kto w sprawie kościelnej posługuje się innym fałszywym lub zmienionym dokumentem;

3° ten, kto w publicznym dokumencie kościelnym poświadcza nieprawdę”⁷⁵.

Fałszerstwa dokumentów mogą przybierać różne formy:

- sporządzenie fałszywego publicznego dokumentu kościelnego, który imituje publiczny dokument kościelny, zawierający zmyśloną i niezgodną z prawdą treść, a rzekomo jest sporządzony przez kościelną osobę publiczną (osobę, instytucję) w zakresie jej działania i w przepisanej formie; przykładowo zgoda biskupa diecezjalnego na czynność prawną, jak sprzedaż dóbr kościelnych;

⁷⁴ Por. F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 267-269; J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne część szczególna*, dz. cyt., s. 147-151.

⁷⁵ KPK 1983, kan. 1391.

- dokonanie zmiany prawdziwego, legalnie sporządzonego publicznego dokumentu kościelnego, poprzez nadanie pismu innej treści innej, odmiennej od pierwotnej; konkretnie może to być dodanie, opuszczenie, zastąpienie lub poprawienie zapisów (fałszerstwo materialne); przykładem byłoby opuszczenie konkretnego warunku prawnego w zgodzie biskupa na umowę dzierżawy lub najmu dóbr kościelnych albo wpisanie innej pozycji z księgi wieczystej gruntów;
- całkowite zniszczenie publicznego dokumentu kościelnego (spalenie, porwanie itp.), przez co inne osoby są wprowadzone w błąd lub gdy czynność zniszczenia prowokuje szkody na dobrach kościelnych; jak w sytuacji zniszczenia umowy dzierżawy, kiedy kolejny zarządca nie będzie świadomy, że dobra kościelne są wydzierżawione;
- ukrywanie publicznego dokumentu kościelnego (krótko lub długotrwałe), kiedy pismo nie jest zniszczone, ale sprawca przechowuje je w tajemnicy przed kompetentną władzą kościelną lub zainteresowanym adresatem czy inną osobą uprawnioną do jego otrzymania; tak sfałszowana prawda również może prowokować szkody na majątku kościelnym; jak niepobieranie czynszu wskutek nieświadomości, co do zawartej umowy i zobowiązań najmującego;
- posługiwanie się fałszywym lub zmienionym dokumentem kościelnym; czy gdy sprawca sam dokonał fałszerstwa, czy gdy wiedząc o fałszu mimo to posługuje się takim dokumentem;
- posługiwanie się fałszywym lub zmienionym dokumentem może dokonać się dwojako:
 - osoba używa fałszywego lub zmienionego publicznego dokumentu kościelnego w sprawie kościelnej; powołuje się na takie pismo, czy bezpośrednio na forum kościelnym (np. wobec władz lub sądu kościelnego), czy na forum świeckim (np. w sądzie państwowym), aby osiągnąć zamierzony skutek; niezależnie od tego, czy planowany skutek prawny rzeczywiście nastąpił; jak uwiarygodnienie, że osoba była umocowana

- do zawarcia umowy w imieniu kościelnej osoby prawnej, np. zamiany lub darowizny określonych dóbr;
- drugą postacią posługiwania się innym fałszywym lub zmienionym dokumentem w sprawie kościelnej jest sytuacja, kiedy sprawca używa nieprawdziwego dokumentu prywatnego (list, umowa, testament) lub publicznego dokumentu świeckiego (dowód osobisty, legitymacja studencka, świadectwo urodzenia, ślubu, zgonu) w postępowaniu administracyjnym lub sądowym prowadzonym przez władzę kościelną; przykładowo uwiarygadniając prawo do korzystania z dochodów z dóbr kościelnych, więc chodzi o sprawy kościelne, nawet, gdy procedowanie dokonuje się w sądzie cywilnym;
 - potwierdzenie fałszu w publicznym dokumencie kościelnym albo inaczej poświadczenie nieprawdy jest kolejną formą fałszu; polega na zniekształceniu informacji (danych) w treści pisma; przez co opis faktyczny (nieprawdziwy, niepełny, zmieniony, przemilczany) stanowiący przedmiot ustalenia czy potwierdzenia wprowadza inne osoby w błąd; np. poświadczenie przez notariusza nieprawdziwego zdarzenia, jak fikcyjna umowa darowizny na rzecz kościelnej osoby prawnej albo fałszywe wpisy do ksiąg finansowych (programów komputerowych: księgowych itp.).

Przestępca, który dopuszcza się fałszu wyrządza rzeczywistą krzywdę lub przynajmniej stwarza potencjalną możliwość jej powstania; nawet gdyby sfalszowanym dokumentem nikt się nie posłużył. W tej sytuacji należy stwierdzić istnienie winy umyślnej, czyli świadomego i dobrowolnie podjętego zamiaru dokonania czynów zabronionych w kan. 1391. Sędzia kościelny powinien wymierzyć karę, która po nowelizacji jest określona. To jest sięga po kary ekspiacyjne, o których mowa w kan. 1336 § 2-4; stosownie do ciężkości przestępstwa, więc i szkód spowodowanych przez fałszowanie dokumentów.

6.3. Nadużycie władzy, urzędu, zadania

Sprawowanie władzy kościelnej oraz pełnienie urzędów lub zadań w pewnych zakresach dotyczą dóbr doczesnych Kościoła. Możliwe są

nadużycia w tej przestrzeni, dlatego należy przywołać kolejną normę prawa karnego. Wcześniej zakres przestępstwa regulował kan. 1389⁷⁶, a po nowelizacji kan. 1378, który stanowi:

„§ 1. Kto, poza przypadkami przewidzianymi już przez prawo, dopuszcza się nadużycia w związku ze sprawowaniem władzy, urzędu lub zadania, powinien być ukarany stosownie do wagi czynu lub zaniechania, nie wyłączając pozbawienia urzędu, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody.

§ 2. Kto zaś, wskutek zawinionego zaniedbania, podejmuje lub pomija bezprawnie z czyjąś szkodą lub zgorszeniem akt władzy kościelnej lub akt odnoszący się do urzędu lub zadania, powinien być sprawiedliwie ukarany, zgodnie z przepisem kan. 1336 § 2-4, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody”⁷⁷.

„Kto, poza przypadkami przewidzianymi już przez prawo, dopuszcza się nadużycia [...]”, jak np. w sytuacji omówionego wyżej przekupstwa. W tych innych sytuacjach nadużycie dotyczy osoby, która pełni władzę, urząd lub zadanie kościelne; w porównaniu do wcześniej sformułowanej normy widać dodanie słowa: urząd.

Czyn przestępczy po pierwsze łączyć się może z nadużyciem władzy, której istotnym celem jest stanowienie aktów skierowanych na dobro publiczne wspólnoty kościelnej. W zakresie dóbr doczesnych wydaje się, że przede wszystkim będą to akty władzy wykonawczej (w tym administracyjne), choć nie jest wykluczone nadużycie w przestrzeni ustawodawczej lub sądowniczej. Osoba używa zatem posiadanej władzy do celu innego, niż ten, do którego z natury swej ta władza jest ustanowiona. Czynności nadużycia władzy mogą być wprost ukierunkowane na założone korzyści własne, materialne lub niematerialne, albo dokonane ze względu na profity dostępne dla innych

⁷⁶ Por. F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 264-266; J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne część szczególna*, dz. cyt., s. 135-138.

⁷⁷ KPK 1983, kan. 1378. Obecnie kan. 1378 znajduje się w drugim tytule Księgi VI (przestępstwa przeciwko władzy kościelnej i związane z pełnieniem zadań kościelnych), uprzednio był to tytuł trzeci tejże księgi (uzurpacja kościelnych zadań oraz przestępstwa w ich wykonywaniu).

osób; osoba nadużywająca władzy przekracza swoje kompetencje; nie zachowuje właściwego trybu i formy stanowienia aktu. Przykładem mogłoby być dobranie do gremium opiniującego (zarządzającego, nadzorczego) osób niekompetentnych, ale podporządkowanych sprawującemu władzę, by głosowali według jego wskazań.

Po drugie, nadużycie może popełnić ten, kto pełni urząd kościelny⁷⁸. W przestrzeni dóbr doczesnych byłby to np. urząd ekonoma (zarządcy) dóbr kościelnych. Ale także inne urzędy, z którymi łączy się kwestia zarządu, jak proboszcz, pracownik kurii diecezjalnej lub zakonnej itd. Przykładowo, gdyby proboszcz – określając wysokość opłaty niekorzystną dla parafii – wydzierżawiłby dobra nieruchomości, z którą łączy go jakieś relacje przyjacielskie lub rodzinne; przyjęcie ofiar z obciążeniem bez uprzedniego zezwolenia właściwego ordynariusza (kan. 1267 §2); przeznaczenie ofiar wiernych na cele inne, niż wskazane przez ofiarodawcę (kan. 1267 §3); nieprzestrzeganie przepisów państwowych nt. prawa pracy (kan. 1286 n.1) itd.⁷⁹

Trzecią formą nadużycia jest to, które łączy się z zadaniem kościelnym. Osoba, której powierzono jakieś zadanie w Kościele może sprzeniewierzyć się pełnionej funkcji, która co do istoty jest nakierowana na realizację dobra publicznego Kościoła. Przykładowo, gdy osoba wyznaczona lub wybrana do gremiów opiniujących (np. rada kapłańska, rada do spraw ekonomicznych) głośnie lub opiniuje nie ze względu na dobro Kościoła, ale z racji na przewidywane osobiste korzyści. Wszystkie trzy odmiany nadużycia mogą przejawiać się w działaniu, jako wykonanie czynu zabronionego albo w zaniechaniu postępowania – niewykonanie czynu nakazanego.

Prawo kanoniczne musi chronić dobro publiczne Kościoła, z którym łączy się sprawowanie władzy, urzędów i zadań kościelnych, a także ochrona praw wiernych. Troska o dobro publiczne to również

⁷⁸ Por. tamże, kan. 145.

⁷⁹ Por. P. KALETA, *Kanoniczne sankcje karne za przestępstwa majątkowe*, dz. cyt., s. 126.

dbałość o dobra kościelne, zwłaszcza należące do publicznych osób prawnych kościelnych.

Nadużycia wyżej omówione zakładają winę umyślną sprawcy czynu lub zaniechanego działania. Osoba nadużywająca posiada zamiar skierowany na dokonanie aktu władzy lub czynności połączonej z urzędem lub zadaniem kościelnym, ale sprzecznym z dobrem publicznym Kościoła.

W tej sytuacji sędzia kościelny za nadużycie, zgodnie z kan. 1378 § 1, określa karę dla sprawcy: stosownie do wagi czynu lub zaniechania działania. Nie wyłączając pozbawienia urzędu, a ponadto tego, kto spowodował szkodę należy zobowiązać do naprawienia szkody. Wydaje się, że osoba pełniąca zadanie kościelne, po udowodnieniu naruszenia prawa, traci konieczne kwalifikacje (jak wiarygodność) do dalszego pełnienia funkcji, więc należałoby ją usunąć np. z grona rady do spraw ekonomicznych lub pozbawić zadania kościelnego.

Inną formą nadużycia jest sytuacja, zgodnie z kan. 1378 § 2, która zakłada zawinione zaniedbanie, więc winę nieumyślną. Kiedy osoba podejmuje lub pomija bezprawnie z czyjąś szkodą lub zgorszeniem akt władzy kościelnej lub akt odnoszący się do urzędu lub zadania. W porównaniu do wcześniej obowiązującej w tej materii normy, dodano słowo: zgorszenie; działanie lub pominięcie aktywności „z czyjąś szkodą lub zgorszeniem”. Przestępstwo nieumyślnego spowodowania szkody, w Kodeksie promulgowanym w 1983 r. stanowiło nowość⁸⁰. Chodzi o realnie zaistniałą szkodę lub zgorszenie, nie samo niebezpieczeństwo jej powstania (straty, zgorszenia). W przestrzeni dóbr doczesnych Kościoła chodzi o jakąś stratę materialną, która wynikła z wykonania nielegalnego aktu powodującego naruszenie czyichś praw podmiotowych (osoby fizycznej lub prawnej). Koniecznym elementem przestępstwa jest nielegalne wykonanie lub zaniechanie aktu władzy kościelnej, wypełnienia obowiązków związanych z urzędem lub zadaniem⁸¹. Przykładowo, szkodą mogłoby być wydanie aktu administracyjnego przez biskupa diecezjalnego, jak zgody na alienację dóbr diecezjalnych, ale bez wskazanej lub koniecznej konsultacji (poza wymaganym kontekstem kanonicznym), w relacji do

⁸⁰ Por. F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 266.

⁸¹ Przykłady niedbałości w administracji dobrami doczesnymi, por. P. KALETA, *Kanoniczne sankcje karne za przestępstwa majątkowe*, dz. cyt., s. 127-128.

dóbr historycznych i zabytkowych, co w konsekwencji prowadzi do procesów w sądzie cywilnym.

Prawo kanoniczne chroni podmiotowe prawa różnych osób przed bezprawnym ich naruszaniem przez osoby sprawujące władzę, urząd lub zadanie kościelne. Sędzia powinien stwierdzić, jaką winą kierował się sprawca. W tym przypadku dopuszcza istnienie winy umyślnej lub nieumyślnej (*ex culpabili neglegentia*). Stosowanie kar za czyny wynikające z winy nieumyślnej jest wyjątkowe, tak przed jak i po nowelizacji Księgi VI Kodeksu. Jednakże osoby sprawujące władzę (urząd, zadanie) kościelne mają obowiązek stosowania odpowiednio do swej roli: należytej staranności. Nie do zaakceptowania jest niedbalstwo w pełnieniu władzy (urzędu, zadania), gdy w wyniku wydania nielegalnych aktów zaistnieje czyjaś szkoda lub zgorszczenie. Jak również nie można zaakprobować działania, które wynikało z lekkomyślności sprawcy, który przewidział skutek przestępny, ale nie podjął odpowiedniego, zgodnego z prawem postępowania; tak jak postąpiłby każdy inny staranny człowiek w swoich obowiązkach.

Sędzia kościelny powinien obowiązkowo wymierzyć sprawiedliwą karę. W odróżnieniu do wcześniej sformułowanej normy, po nowelizacji wskazane są sankcje, tj. że sprawca powinien być sprawiedliwie ukarany, zwłaszcza z zastosowaniem kar ekspiacyjnych (zgodnie z przepisem kan. 1336 § 2-4), z zachowaniem obowiązku naprawienia zaistniałej szkody; proporcjonalnie do wyrządzonej szkody i okoliczności popełnionego przestępstwa.

Różne formy nadużyć w związku ze złą administracją dobrami doczesnymi mogą skutkować usunięciem osoby z zajmowanego urzędu. Dotyczyć to może dotyczyć również proboszczów. W tym kontekście należy wskazać normę spoza Księgi VI Kodeksu:

„Przyczyny, dla których proboszcz może być odwołany z parafii zgodnie z przepisami prawa, są przede wszystkim następujące: [...] 5° złe zarządzanie dobrami doczesnymi, z wielką szkodą dla Kościoła, ilekroć nie można zaradzić temu złu w inny sposób”⁸².

⁸² KPK 1983, kan. 1741. Należy też przypomnieć, że prawo kanoniczne zakazuje samowolnego porzucania stanowiska przez administratorów dóbr kościelnych;

Niekiedy może się pojawić wątpliwość, jak odnieść się do sytuacji, która wygląda na przestępstwo w zakresie dóbr doczesnych Kościoła, ale nie jest sformułowana konkretna norma prawna, regulująca zaistniały przypadek. Wówczas należy przywołać zasadę ogólną, jaka jest ustanowiona w kan. 1399 Kodeksu z 1983 r.: „Zewnętrzne naruszenie prawa Bożego lub kanonicznego w przypadkach innych niż przewidziane w tej lub w innych ustawach może być ukarane sprawiedliwą karą tylko wtedy, gdy przemawia za tym szczególna ciężkość naruszenia i zachodzi konieczność zapobieżenia zgrzeszeniom lub ich naprawienia”.

6.4. Złamanie zakazów dla duchownych i zakonników

W kontekście dóbr materialnych należy zauważyć zakazy, jakie formułuje prawo kanoniczne wobec określonych grup osób. Chodzi o duchownych oraz zakonników, którzy nie powinni podejmować zadań sprzecznych z ich zasadniczym powołaniem oraz stanem w Kościele.

Prawo kanoniczne przestrzega w kan. 286 obowiązującego Kodeksu, by duchowni nie podejmowali działań zarobkowych, które nie odpowiadają ich posłudze: „Zakazuje się duchownym uprawiania handlu albo prowadzenia interesów, osobiście lub przez innych, czy to na korzyść własną, czy innych, chyba że za zgodą prawowitej władzy kościelnej”⁸³. Zakaz znosi zgodą właściwego przełożonego kościelnego, zależnie od miejsca inkardynacji i/lub podległości duchownego władzom zwierzchnim.

Zakonnicy (członkowie instytutów zakonnych) poprzez złożenie ślubu ubóstwa rezygnują z samodzielności ekonomicznej⁸⁴. Ich działania w zakresie spraw materialnych wynikają z natury i tradycji instytutu, ewentualne poczynania w tym zakresie muszą być uzgodnione z przełożonymi zakonnymi. Posiadając aprobatę przełożonych

złamanie zakazu i spowodowanie szkody dla Kościoła wymaga stosownej restytucji, por. tamże, kan. 1289.

⁸³ Tamże, kan. 286; por. KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, Watykan 1994, nr 67.

⁸⁴ Por. KPK 1983, kan. 600, kan. 634-640, kan. 668, kan. 672.

mogą podejmować uzgodnione czynności prawne i administracyjne w odniesieniu do dóbr materialnych. Bywa, że osoby prawne kościelne, ale też zakonnicy oraz duchowni, na mocy pozyskanej zgody władzy kościelnej, prowadzą działalność gospodarczą (np. fundacje, apteki, księgarnie); zwłaszcza, gdy dochód jest przeznaczony na cele kościelne, dzieła miłosierdzia lub kultu Bożego albo gdy są to instytucje *non profit*.

Brak zgody (dla duchownych, zakonników) oraz nadużycia w tym względzie mogą skutkować zastosowaniem sankcji karnej. Uprzednio był to kan. 1392⁸⁵, po nowelizacji kan. 1393:

„§ 1. Duchowny lub zakonnik uprawiający handel lub prowadzący interesy wbrew przepisom kanonów powinien być ukarany, stosownie do ciężkości przestępstwa, karami, o których mowa w kan. 1336 § 2-4.

§ 2. Duchowny lub zakonnik, który poza przypadkami przewidzianymi już przez prawo, popełnia przestępstwo w dziedzinie ekonomicznej lub poważnie narusza przepisy wymienione w kan. 285 § 4, powinien być ukarany karami, o których mowa w kan. 1336 § 2-4, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody”⁸⁶.

Przestępstwo po pierwsze dotyczy uprawiania handlu lub prowadzenia interesów wbrew ustanowionym prawnie zakazom. Handel to nabywanie, zbywanie, zamiana czy inne operacje rynkowe, dotyczące jakichkolwiek rzeczy, nie tylko np. dewocjonaliów. Przykładowo, umowa kupna lub sprzedaży mająca na celu zdobycie zysku. Przestępstwem będzie uprawianie handlu na sposób stały i zorganizowany, a nie okazyny zakup czy sprzedaż rzeczy osobistych lub przeznaczonych do własnego użytku. Również nie będzie nadużyciem administrowanie dobrami odziedziczonymi po krewnych (np. gospodarstwo rolne wydzierżawione osobom świeckim)⁸⁷. Z kolei prowadzenie in-

⁸⁵ Por. F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, dz. cyt., s. 270-271; J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne część szczególna*, dz. cyt., s. 153-155.

⁸⁶ KPK 1983, kan. 1393. Ścisła interpretacja prawa karnego powoduje to, że sankcji karnej nie stosuje się do członków instytucji świeckich oraz stowarzyszeń życia apostołskiego, jeśli nie są duchownymi, por. T.J. GREEN, *Book VI Sanctions in the Church*, dz. cyt., s. 1597.

⁸⁷ Por. B.F. PIGHIN, *Il Nuovo sistema penale della Chiesa*, dz. cyt., s. 454.

teresów jest to aktywny udział osoby w różnych transakcjach na szeroką skalę, z zastosowaniem umów cywilnoprawnych, związanych z obrotem pieniężnym (lub innych środków), aby osiągnąć zysk, jak obrót nieruchomościami lub operacje giełdowe.

Zakazane działanie przestępne nie dotyczy zasadniczo diakona stałego⁸⁸. Sprawcą jest duchowny lub zakonnik, który łamie zakaz z kan. 286, więc podlega normie kan. 1393. Niezależnie, czy dany duchowny lub zakonnik uprawia handel albo prowadzi transakcje osobiście lub przez innych (zlecenie, delegacja); czy uzyskał planowany zysk czy nie; czy dochód służy przestępcy czy innym osobom fizycznym lub prawnym.

Prawo kanoniczne chroni duchownych i zakonników przed aktywnością i zadaniami, które są sprzeczne z ich zasadniczym powołaniem. Również ważne jest to, by nie powstała szkoda duchowa po stronie wiernych, a zwłaszcza zgorszenie.

Sędzia kościelny powinien stwierdzić winę umyślną, którą kierował się sprawca przestępstwa, działając wbrew zakazowi kan. 286 oraz przepisom prawa powszechnego i własnego, wiążącego zakonników. Kara jest obligatoryjna, stosownie do ciężkości przestępstwa, a zwłaszcza należy aplikować kary ekspiacyjne, o których mowa w kan. 1336 § 2-4.

Po nowelizacji, ustawodawca dodał drugą postać przestępstwa do kan. 1393. W drugim paragrafie tegoż kan. również sprawcą jest duchowny lub zakonnik. To jest gdy osoba podejmuje działanie, ale poza przypadkami przewidzianymi już przez prawo, i popełnia przestępstwo w dziedzinie ekonomicznej. W znowelizowanej normie przywołany jest kan. 285 § 4, którego treść stanowi: „Bez pozwolenia własnego ordynariusza nie wolno duchownym podejmować zarządu dóbr należących do osób świeckich albo obejmować świeckich urzędów, z którymi łączy się obowiązek składania sprawozdań finansowych; zakazuje się im poręczać, nawet swoim majątkiem, bez porozumienia się z własnym ordynariuszem, powinni też się powstrzymać od podpisywania weksli, przez które mianowicie

⁸⁸ Por. KPK 1983, kan. 288.

przyjmuje się obowiązek wypłacenia pieniędzy bez żadnego rozstrzygnięcia sprawy”. Zatem, gdy duchowny lub zakonnik poważnie narusza zakaz podejmowania zarządu w instytucjach niekościelnych (zarząd dóbr należących do osób świeckich albo obejmowanie świeckich urzędów, z którymi łączy się obowiązek sprawozdań finansowych). Chodzi też o naruszenie zakazu poręczania majątkiem, czy swoim czy kościelnym, ani też nie może podpisywać weksli; duchowny lub zakonnik nie może występować jako wierzyciel w różnych transakcjach finansowych, np. wierzyciel bankowej umowy kredytowej.

Zakaz znosi porozumienie ze swoim własnym ordynariuszem, a jeszcze wyraźniej zgoda przełożonego kościelnego na wymienione działania. Brak porozumienia z własnym ordynariuszem (brak jego aprobaty), kiedy w sposób poważny zostają naruszone wyżej przywołane zakazy skutkuje odpowiedzialnością karną. Sędzia kościelny, upewniwszy się, co do winy umyślnej sprawcy powinien (obligatoryjnie) zastosować sankcję. Wskazane są kary ekspiacyjne, o których mowa w kan. 1336 § 2-4, z zachowaniem obowiązku naprawienia zaistniałej szkody.

Zakończenie

Tytułem zakończenia należy stwierdzić, że w administracji dobrami materialnymi Kościoła należy zachować jak najwyższą staranność i rozagę. Każdy administrator dóbr kościelnych ma być niczym dobry gospodarz, zatroskany o dobra, które służą nade wszystko celom kościelnym.

Ustawodawca w znolizowanym prawie karnym rozszerzył przepisy dotyczące naruszeń w zakresie dóbr materialnych. W ten sposób docenił potrzebę ochrony tych dóbr. Każdy, kto ma udział w zarządzie dobrami kościelnymi wchodzi w zakres odpowiedzialności moralnej, ale również deliktowej. Sprawcami przestępstw w obszarze dóbr materialnych mogą być głównie osoby pełniące funkcje władzy, urzędu lub zadania kościelnego, ale także inni wierni.

W opracowaniu przybliżono ten zakres kanonicznego prawa karnego, który jest na styku z problematyką kościelnego prawa majątkowego. Administracja dobrami kościelnymi oraz odpowiedzialność

karna w relacji do prawa państwowego to już materiał na inne opracowanie.

Crimes in the area of material goods in the revised Book VI of the 1983 Code of Canon Law

Material goods serve above all to achieve ecclesiastical goals. Everyone who legally administers such goods should take care of the property affairs and undertake all necessary or needed administrative actions – like a good father of a family. Persons who serve as stewards of the Church's property and who hold certain ecclesiastical offices are bound by canon law and are subject to a duty of accountability. If irregularities, abuses and sometimes even canonical crimes occur in the administration of temporal goods, then the norms of criminal law must be applied. The paper will discuss those situations, which should be called crimes within the canon law and which concern material goods. Some of them have been present in the Code of Canon Law since its promulgation in 1983. The revision of Book VI of the Code made in 2021 confirmed some of the already existing solutions of the criminal law. It should be noted that the changes within Book VI of the Code have broadened the range of criminal acts that concern the administration of temporal goods. The order of the considerations undertaken partly refers to the arrangement of the code system in Book V of the Code. Crimes in relation to acquisition of goods, their administration and alienation are discussed accordingly. Thus, such acts as: simony; abuse of the offerings of the faithful and mass intentions; bribery; profanation; restriction of freedom in administration; misappropriation of goods and illegal alienation; disobedience; falsification of documents; abuse of power, office or task; violation of certain prohibitions binding on the clergy and religious.

SŁOWA KLUCZOWE: dobra materialne; prawo kanoniczne; prawo karne; przestępstwa

KEYWORDS: material goods; canon law; criminal law; crimes

NOTA O AUTORZE

KS. DR HAB. ARKADIUSZ DOMASZK SDB PROF. UCZ. – absolwent Uniwersytetu Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, profesor nadzwyczajny na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym SDB w Krakowie. Zainteresowania naukowe: dobra doczesne Kościoła, prawo o posłudze nauczania, mass media a prawo kanoniczne, prawo zakonne, prawo wyznaniowe.